

Ю. Р. Прымак,
аспірант кафедри обліку в кредитних і бюджетних установах та економічного аналізу,
Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗМІН У СИСТЕМІ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

J. Prymak,
postgraduate student of accounting in credit and budgetary institutions and economic analysis department, Kyiv
National Economic University, Kyiv

THE IMPACT ANALYSIS CHANGES IN THE SYSTEM OF EXCHANGE REGULATION ON THE FINANCIAL POSITION OF BANKS

Досліджено сутність та основні складові валютного регулювання на національному ринку. Надано опис ключових моментів валютного впливу держави, розглянуто вплив законодавчих змін у сфері валютного контролю на банківську діяльність. Описано особливості та нововведення сучасного валютного законодавства України на прикладі головних обмежень щодо здійснення валютних операцій на ринку для фізичних та юридичних осіб. У статті проведено порівняльний аналіз впливу валютного законодавства на фінансовий стан банків та надано прогнози і висновки про можливі їх наслідки. Розглянуто особливості важелів впливу держави в сфері валютного регулювання. Досліджено методики впливу на валютний ринок на прикладі європейських країн. Окреслено основні проблеми валютного регулювання в Україні та шляхи їх вирішення.

The essence and main components of currency regulation in the national market investigated. Provided description of the key points of exchange of state, the influence of legislative changes in exchange control in banking. Described features and innovations of the modern currency legislation of Ukraine for example of the major restrictions on relation to realization of exchange transactions for physical persons and legal entities on the market. In the article conducted the comparative impact analysis of the currency legislation on the banks financial position and provided forecasts and conclusions about the possible consequences. The features leverage of the state in the sphere of exchange regulation considered. Studied techniques influence on the currency market by example of European countries. The basic problem of exchange regulation in Ukraine and ways of solving them designated.

Ключові слова: валютне регулювання, валютна інтервенція, валютні обмеження, банківська система, грошові цінності, іноземна валюта.

Key words: currency regulation, currency intervention, currency restrictions, banking, cash value, foreign currency.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В останні роки відбулися значні зміни та перетворення в усіх без виключення сферах життя сучасної України. Особливо це торкнулося фінансів та економіки країни. Банківські

установи зазнали та продовжують зазнавати значних втрат. Це є одним з негативних наслідків нестабільної ситуації в економічній та політичній галузях. Ще одного удару банківська система зазнала після втрати впливу на зони АТО та

Крим. Політичні діячі створили цілу низку законодавчих проєктів спрямованих на поліпшення фінансової ситуації в країні і застосували механізм валютного контролю для подолання кризових явищ. Але наскільки ці рішення економічно ефективні та дієві? Які зміни проваджуються до дії? Чи справді вони можуть покращити фінансовий стан банківських установ та надати їм стабільності? Чи дієва наша система валютного регулювання? Вирішенню перелічених питань на прикладі постанови НБУ № 140 "Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України" від 03.03.2016 р. і присвячена стаття.

Актуальність статті зумовлена зростанням інтересу до вирішення проблем валютного регулювання в країні шляхом прийняття ефективних законопроектів у цій сфері. Збільшення кількості проблем, з якими стикаються громадяни при операціях, в яких задіяна іноземна валюта потребують детального розгляду та вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Аналізуючи останні наукові дослідження та публікації в області обраної тематики варто відзначити роботу Сулейманової С.Р. "Валютне регулювання в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку", де автор зазначає, що валютне регулювання — це комплекс важелів, за допомогою яких держава регулює всі види операцій з валютними цінностями, здійснювані суб'єктами ринкової діяльності [3, с. 103].

Суторміна А.М. у своєму дослідженні "Особливості використання адміністративних інструментів валютного регулювання", обґрунтовує та аналізує особливості використання адміністративних інструментів валютного регулювання, зокрема політики валютних обмежень НБУ. Наголошується, що запроваджені інструменти можливо розглядати як тимчасовий стабілізаційний захід, використання якого має гнучкий характер та повинно узгоджуватися зі станом платіжного балансу України [4, с. 795—796].

Доктор економічних наук Веріга Г.В. у роботі "Механізми регулювання валютного ринку та аналіз ефективності їх інструментів" зауважує, що методи валютного регулювання іноді ототожнюються з інструментами грошовокредитної політики, що, на думку автора, є помилковим, оскільки валютна політика не тотожна грошовокредитній [5, с. 70].

ЦІЛІ ДОСЛІДЖЕННЯ

Охарактеризувати основні засади системи валютного регулювання в Україні. Описати основні її види. Проаналізувати нововведення в законодавчій сфері. Охарактеризувати їх результативність та дієвість, а також спрогнозувати можливі наслідки фінансової політики на прикладі банківського сектору економіки. Окреслити основні проблеми валютного регулювання в країні та головні шляхи щодо їх вирішення.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті полягає в аналізі, систематизації та виявленні результатів законодавчих і нормативних змін, що стосуються фінансових установ країни. Визначення головних проблем системи валютного регулювання та контролю, пошук шляхів до їх вирішення.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Для підтримання економіки, а також банківського сектору держава використовує систему валютного контролю та регулювання. За останні роки відбулося багато змін та нововведень. Виключенням не стала і банківська сфера. Особливо ці зміни торкнулися сфери грошового обігу національної та іноземної валюти, що безпосередньо впливають на фінансовий стан та стійкість банківських установ.

Перш за все необхідно зрозуміти значення суті валютного регулювання. Як визначає економічна теорія, валютне регулювання — діяльність державних органів щодо регулювання міжнародних розрахунків, управління обігом валюти, вплив на валютний курс національної валюти, а також контроль за валютними операціями, зокрема за використанням іноземної валюти [7].

Основним законом, що регулює діяльність банківських установ та їх відносини, є Закон "Про банки і банківську діяльність" від 12.07.2000 р. [6]. Головним законодавчим актом України щодо валютного регулювання є Декрет Кабінету Міністрів України № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" (надалі — Декрет) від 19 лютого 1993 року [8].

Одними з найпоширеніших методів регулювання є девальвація та ревальвація національної валюти. Вони включають валютну інтервенцію, валютні обмеження, нормування вивезення валюти для туристів, які виїжджають за кордон, введення обмежень на відтік капіталу і навіть регламентування імпорту капіталу, політики відсоткових ставок, які впливають на рух не пов'язаних з міжнародною торгівлею товарами і послугами валютних цінностей, інші заходи.

Формування процесу валютного регулювання історично розпочався ще за часів коли основною універсальною грошовою одиницею було золото. Початковим етапом валютного регулювання було введення заборони на вивезення золота у формі злитків та монет, яка згодом поширилася і на інші цінності такі як іноземна валюта, цінні папери тощо.

Шляхом введення тієї чи іншої заборони держава впливає на регулювання експорту чи імпорту через грошовий потік. Яскравим прикладом може бути валютна інтервенція.

Валютна інтервенція здійснюється шляхом купівлі-продажу власної або іноземної валюти центральними банками, що впливає на зміну попиту і пропозиції на такі валюти, а отже, вимагає коригування валютного курсу [6]. Цей засіб впливу валютної політики може провадитися шляхом використання власних резервів валют інших країн або отримання міжнародних кредитів, заключенням СВОП угод. Також валютна інтервенція поширюється і на купівлю-продаж іноземної валюти громадянами. Це допомагає досягти певної ринкової рівноваги.

Основний недолік валютної інтервенції в тому, що вона має тільки короткостроковий ефект і не може забезпечити високого рівня макроекономічних показників, від яких залежить стабільність національної грошової одиниці.

Валютну інтервенцію і регулювання відсоткових ставок можна віднести до економічних важелів валютного регулювання. Разом з цим широко застосовують адміністративні методи такого регулювання, особливо практику валютних обмежень.

Таким чином, можна встановити, що валютні обмеження є системою встановлених у законодавчому або адміністративному порядку нормативних правил, спрямованих на обмеження операцій з іноземною валютою, золотом та деякими іншими валютними цінностями.

Яскравим прикладом валютних обмежень в Україні було введення Постанов НБУ, спрямованих на врегулювання економічної ситуації на валютно-грошових ринках.

Нещодавно була прийнята нова постанова Національного Банку України № 140 "Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України" від 03.03.2016 р. [7]. Постанова № 140 набрала чинності з 05.03.2016 року і діє до 08.06.2016 року включно.

Прийняття цієї постанови привнесла суттєве пом'якшення на грошово-кредитний ринок. Одною із причин подібного кроку з боку НБУ експерти зазначають перевищення кількості купленої від населення валюти над проданою. Не менш важливим чинником було збільшення ліквідності та

Таблиця 1. Порівняльний аналіз змін введених в дію з Постановою № 140

Пункт постанови	До прийняття постанови 140	Після прийняття постанови 140
1) Обсяг видачі іноземної валюти та банківських металів з поточних і депозитних рахунків клієнтів банків на добу	В еквіваленті 20 000 грн.	В еквіваленті 50 000 грн.
2) Обсяг видачі в національній валюті на добу клієнту банку	300 000 грн.	500 000 грн.
3) Максимальна сума продажу готівкової іноземної валюти в день на одного клієнта	В еквіваленті 3 000 грн.	В еквіваленті 6 000 грн.

стабільності банківських установ на ринку, нарощення обсягу розміщених депозитів від вкладників та зростання кількості проданих державних облигацій, позик в іноземній валюті для стабілізації економіки [6]. З огляду на ці та інші позитивні тенденції НБУ провадило зміни, основні з яких розглянуті в таблиці 1.

Але незважаючи на такі радикальні кроки Постанова № 140 продовжує підтримувати рішення стосовно обов'язкового продажу надходжень юридичних осіб в іноземній валюті у розмірі 75% від суми [7]. Розрахунки за операціями з експорту-імпорту не можуть перевищувати 90 календарних днів. Обмеження щодо валютних переказів (без відкриття рахунку — на суму, що не перевищує в еквіваленті 15 000 грн. за один операційний день; з поточного рахунку — на суму, що в еквіваленті перевищує 15 000 грн. та не більше 150 000 грн.). Суворий контролю за здійсненням платежів за валютними операціями на суму 50 000 доларів США і більше. Заборона на дострокове погашення кредитів в іноземній валюті продовжує діяти тощо.

Особливо варто відзначити пункт 9 цієї Постанови, відповідно до якого ліміт для уповноважених банків на загальну довгу відкриту валютну позицію не має перевищувати 1%. А відповідно до пункту 6 відбувається призупинення випуску ощадних (депозитних) сертифікатів.

Можливі наслідки подібної постанови наведені в таблиці 2.

Законодавчі акти, що провадить НБУ є лише частиною з важелів впливу держави на банки та фінансовий сектор в цілому. Окрім дії Постанови варто відзначити Декрет як один з основних засобів валютного регулювання, а також окреслити основні проблеми, з якими стикаються при задіяні цього механізму. Вони полягають у наступному:

1. Ліцензування. Декрет визначає дуже простий перелік операції з іноземною валютою, що можуть здійснювати банки. При зіткненні з кожною новою ситуацією започатковують-

ся процес ліцензування, але він занадто ускладнений через бюрократичні норми і недоліки законодавства.

2. Міжнародні платежі в іноземній валюті. Згідно з правилами та нормами НБУ має регулювати відносини окремих фізичних та юридичних осіб з іноземними партнерами. Для іноземних інвесторів, які здійснили свої інвестиції тривалий час тому назад чи придбали свої інвестиції в Україні від іншого іноземного інвестора, Правила щодо іноземної валюти вимагають представлення доказів, що ці інвестиції початково були здійснені саме в Україні. Більш того, у випадку складних трансакцій Правила щодо іноземної валюти взагалі не встановлюють ніяких правил, що на практиці може призвести до фактичної заборони таких трансакцій.

3. Ліцензування операцій з перевищенням терміну 90 (180) днів. Як відомо з Постанови № 140 операції з експортом-імпортом не можуть перевищувати термін у 90 днів. Якщо юридична або фізична особа хочуть отримати подовження цього терміну, вони мають звернутися безпосередньо до НБУ щодо отримання ліцензії. Але для її видачі НБУ має переконатися, що без продовження терміну ця конкретна експортно-імпортна операція взагалі не відбудеться. Відповідно довести це дуже важко.

4. Обмеження по дивідендах. Згідно з правилами унеможливується переказ дивідендів з України до закордонних їх власників. Це створює конфліктну ситуацію і відтік інвестиційного капіталу.

5. Валютні обмеження для резидентів. Іноземці можуть використовувати кошти в гривнях, легально отримані в Україні (такі, як заробітна платня, прибуток інше), тільки для реінвестування чи поточних витрат в Україні, і не можуть купувати іноземну валюту для цілей репатріації. Це правило є дискримінаційним та заважає іноземним інвесторам вільно розпоряджатися своїми гривневими капіталами.

Таблиця 2. Можливі наслідки дії Постанови № 140

Умови	Позитивні наслідки	Негативні наслідки
Короткотермінова дія постанови і її скасування після 08.06.2016 р.	1) Збільшення довіри клієнтів до банків. 2) Пожвавлення банківських операцій з корпоративними та VIP-клієнтами. 3) Можливість реалізації банками банківських металів у злитках та монетах на суму більшу за 3000 грн. 4) Детінізація валютообмінних операцій. 5) Збільшення суми кредитування. 6) Можливість реалізації іноземної валюти в більших обсягах. 7) Збільшення банківського капіталу	1) Можливий відток грошових коштів в результаті погашення депозитів клієнтів та їх виведення з поточних рахунків. 2) Зростання рівня кредитного ризику
Продовження дії постанови після 08.06.2016 р.	1) Збільшення оборотності капіталу. 2) Покращення ситуації з малим і середнім бізнесом у довгостроковій перспективі. 3) Значне збільшення кредитного портфелю	1) Можливість втрати контролю над ситуацією на банківському ринку. 2) Ризик виникнення нових корупційних схем. 3) Зростання кількості неліквідних активів в результаті непогашення заборгованості позичальниками. 4) Відтік іноземної валюти

Наша країна не перша, яка зустрічається з цими та іншими проблемами. Країни Європейського Союзу, які раніше провадили жорстку систему валютних обмежень, також раніше зустрічалися з ними. Але вони подолали їх шляхом значних змін та грошово-кредитних реформ. Це дозволило значно розширити права резидентів та скасувати обмеження для нерезидентів. Одною з досягнень країн ЄС була свобода руху капіталу. Скасування обмежень на трансакції в іноземній валюті було також важливим кроком в напрямку руху до відкритої економіки та зменшення ролі держави в економіці [9].

Всі перелічені заходи, що здійснили країни ЄС дозволили не тільки стабілізувати ситуації на валютному ринку, але і досягти підвищення стійкості та ліквідності банківських установ.

Наведений перелік проблем валютного регулювання не є вичерпним, і для їх подолання в Україні було запроваджено кілька спроб, які зазнали краху.

Тому для вдосконалення сучасного законодавства України в області валютного регулювання необхідні наступні дії:

1. Повний перегляд правил валютного контролю, скасування будь-яких валютних обмежень.
2. Внесення змін до чинних актів НБУ.
3. Поступове внесення змін до валютного регулювання України шляхом прийняття закону про валютний контроль, яким необхідно передбачити вирішення окреслених проблем.
4. Введення в обіг валютних деривативів як ефективного засобу хеджування валютообмінних ризиків.
5. Поступове зміцнення гривні, нарощення золотовалютних резервів.

ВИСНОВКИ

Постанова № 140 є результатом послаблення контролю над валютними операціями на банківському ринку України. Основною причиною її прийняття був масштабний відтік грошових коштів у тіньову сферу, через неможливість купівлі валюти в банківських установах. Постанова має суттєві позитивні наслідки такі, як збільшення валютних операцій банку, збільшення кредитного портфелю, збільшення капіталу банку, зростання довіри до банків тощо. При більш стабільній економічній ситуації в країні цю Постанову варто було б прийняти на більш тривалий термін. Це могло стати ще одним кроком для виходу з кризи. Але при нинішній ситуації в країні кількість негативних моментів при продовженні дії Постанови переважає над позитивними. Відповідно коротко тривалість цієї постанови виправдана. При налагодженні ситуації в країні Постанова № 140 може бути поновлена у дії або доопрацьована і поновлена в дії після граничного терміну.

Загалом українське законодавство в сфері валютного регулювання та контролю недосконале, що негативно впливає на валютну позицію та фінансову стійкість банку. Наша економіка побудована в більшій частині на експорті, тому ризики при обміні національної валюти на долари, євро чи інші іноземні валюти є дуже суттєвими для наших закордонних партнерів. Але на відміну від більшості країн де подібні ризики частково нівелюються через законодавчі акти, які підтримують деривативи, вітчизняні норми валютного регулювання дуже застарілі і не відповідають ринковим стандартам. Тому для вирішення основних окреслених проблем валютного регулювання та подальшої стабілізації економіки необхідне повне оновлення законодавчої бази України до європейського рівня.

Література:

1. Васюренко О. В. Банківський нагляд / О.В. Васюренко, О.М. Сидоренко. — К.: Знання, 2011. — 502 с.
2. Мочерний С.В. Економічна теорія: посібник / С.В. Мочерний; М-во освіти і науки України. — Київ: Академія, 2002. — 656 с.
3. Сулейманова С.Р. Валютне регулювання в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку / С.Р. Сулейманова // Право і суспільство. — 2015. — № 5. — Ч. 2. — С. 102—108.
4. Суторміна А.М. Особливості використання адміністративних інструментів валютного регулювання / А.М. Суторміна // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — № 3 — С. 795—800.
5. Веріга Г.В. Механізми регулювання валютного ринку та аналіз ефективності їх інструментів / Г.В. Веріга // Money, finances and credit. — 2015. — 68—72.
6. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 12.07.2000 р. зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
7. Постанова Правління Національного банку України № 140 "Про врегулювання ситуації на грошово-кредитному та валютному ринках України" від 03.03.2016 р. [Електрон. ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0140500-16>
8. Декрет Кабінету Міністрів України № 15-93 "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19.02.1993 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93>
9. Звіт Європейської Бізнес Асоціації "В центрі уваги: проблеми валютного регулювання в Україні". — 2007 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eba.com.ua/files/Lobbying/Currency_Control_Regulations_Ukr_12_2007.pdf

References:

1. Vasyurenko, O.V. (2011), *Bankivski nagliad* [Banking supervision], Znannia, Kyiv, Ukraine.
 2. Mocherniy, S.V. (2002), *Tkonomichna teoria: posibnik* [Economics: a Guide], Akademia, Kyiv, Ukraine.
 3. Suleymanova, S.R. (2015), "Exchange regulation in Ukraine: current state and prospects for development", *Pravo i suspilstvo*, vol. 5, no. 2, pp. 102—108
 4. Sutormina, A.M. (2015), "Features of administrative tools exchange regulation", *Globalni ta natsionalni problemi ekonomiki*, vol. 3, pp. 795—800.
 5. Veriga, G.V. (2015), "Mechanisms regulating the foreign exchange market and analyze the efficiency of their tools", *Money, finances and credit*, pp. 68—72.
 6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), *The Law of Ukraine "On Banks and Banking Activity"*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (Accessed 07 December 2000).
 7. The National Bank of Ukraine (2015), *Resolution of the National Bank of Ukraine № 140 "On settlement of the situation in the money and foreign exchange markets of Ukraine"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0140500-16> (Accessed 03 March 2016).
 8. Cabinet of Ministers of Ukraine (1993), *Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 15-93 "On system of exchange regulation and exchange control"*, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/15-93> (Accessed 19 february 1993).
 9. Report EBA (2007), "In Focus: problems of currency regulation in Ukraine", available at: http://www.eba.com.ua/files/Lobbying/Currency_Control_Regulations_Ukr_12_2007.pdf (Accessed 21 december 2007).
- Стаття надійшла до редакції 17.06.2016 р.*